

Милина Ивановић-Баришић
Београд

ОСВРТ НА САДАШЊУ КОСОВСКУ НОШЊУ

Ако пођемо од дефиниције ношње да је то, у ширем смислу посматрано, особеност народа у одевању, а у ужем смислу, начин на који се облачи, онда ју је врло занимљиво посматрати на Косову, првенствено због различитог етничког састава становништва. Занимљиво је посматрати избор одеће, начин облачења, избор и врсту материјала за поједине делове одеће, начин украшавања и сл., што је одређено не само начином живота већ и схватањима условљеним одређеним религијским правилима.

Историја облачења је уједно и историја развоја друштва, јер кроз еволуцију ношње у целини или појединих њених делова могу се пратити и одређене економске па и политичке промене у друштву или појединим његовим сегментима.

Област Косова, у овом случају се првенствено мисли на косовску котлину, односно слив реке Ситнице, веома је специфична у свом историјском погледу. То је област у којој су се смењивале власти и друштвена уређења, али истовремено и простор у коме су се преплитали и различити политички интереси. Свакако највећег утицаја и највише последица на одређена данашња збивања учинили су Турци током своје вишевековне владавине.

Етничких мешања на овој територији било је и пре продора Турака, што је последица експлоатације рудника још у време српске средњовековне државе (нпр. Саси који су радили на ископавању руде у Јањеви, Новом Брду, Кишници и другим местима). Међутим, најјача етничка померања на том простору догодила су се током XVII века, када продиру албанска племена и временом се све више везују за њих.

Српска мушка ношња

Насељавање албанских племена довело је не само до изразите промене етничке слике већ и до одређених промена у животу и обичајима затеченог становништва. Последица таквих друштвених догађања, али и одређених историјских околности, било је и то да се српска и албанска ношња нису скоро уопште међусобно разликовале до ослободилачких ратова од Турака (1912. г). Прихватањем старије албанске ношње разлике међу становништвом биле су знатно мање, а, самим, тим, и сигурност израженија.

Поред белих сукнених чакшира са плитким туром и *љурке*, Срби су прихватили и *кече* за покривање главе, али нешто дубље у односу на албанско. *Љурка* је била веома карактеристичан део горње мушке одеће. Ношена је на широком простору западног дела Косова, средишне и Северне Албаније. Израђивана је од мрког изваљаног вуненог материјала, *сукна*, дужине до струка. Имала је кратке рукаве и позади малу капуљачу ("кукуљицу") за покривање главе по киши и снегу.

Током, а нарочито после ослободилачких ратова од Турака, пређашња одећа се напушта и прихвата нова која је била под знатним утицајем ношње северних крајева Србије или, пак, војничког начина одевања. Кече на глави замењује шубара или шајкача која се набавља код занатлија. *Љурку* потискује шумадијска *антерија* или капут класичног кроја. Антерија је врста горње кратке одеће, шивене од пунијег *сукна* и на грудима преклопљене. Белу боју чакшира замењују тамномрка или црна, а промењен је и крој који је сада најчешће по узору на војничке панталоне. На ногама су ношене црне вунене чарапе, које се између два рата украшаване везом, и кожни опанци.

Поменути делови одеће могу се и данас понегде видети на терену, али су ван употребе. Потискује их конфекцијска одећа која је лакша и прикладнија за ношење. Чак и старији становници који су конзервативнији у погледу традиције одевања све више уступају пред конфекцијском одећом, па се стога старија традицијска ношња све теже и мање виђа на терену (фот. 1).

Српска женска ношња

За разлику од мушке ношње, женска српска ношња се развијала много самосталније, без прихватања утицаја албанске женске ношње, што је и разумљиво ако се има на уму чињеница да су се оне знатно мање кретале ван сеоског атара. После ослободилачких ратова (1912. г.), међутим, и женска ношња постепено поприма утицаје са стране.

До балканских ратова жене су на глави носиле *отоз* који се у периоду између два рата поступно изобичајава. Био је обележје удатих жена. *Отоз* је, у ствари, био врста подметка који је стављан на главу преко мараме и *саплетака* сличних *трвељу* у источној Србији. Могао се украшавати везом и накитом. Кад је изобичајен, на глави се носила куповна *шампија* или марама.

На телу је ношена дугачка кошуља, од домаћег платна тканог од мешавине памука и конопље. Кошуље су биле доста широке, што се постизало убацивањем већег броја клинова са стране. И мада су старије кошуље биле изузетно лепе због обиља веза на њима, између два рата, а нарочито у послератном периоду, оне су постале знатно једноставније, скоро су без украсних детаља, осим венчаних кошуља, које се везу златном или сребрном срменом жицом (скица 1).

Старији чохани јелек заменио је новији тип, по кроју сличан, али шивен од тамнијег платна, а закопчава се с предње стране. Ти новији јелеци били су постављени памуком и светлијим памучним платном, а куповани су у граду.

Ранију, кратку, задњу кецељу *футарку*, која је по изгледу више подсећала на сукњицу потисла је дужа набрана сукња налик оној која се носи у северним деловима Шумадије. *Футарка*, или како се још називала *бојча*, прекривала је

доњи део тела, од струка до бедара, целим обимом, а била је састављена из две уже хоризонталне поле, углавном црвене боје, са ужим уздужним пругама беле, модре и жуте боје. Садашња сукња, у струку сложена у ситне фалтице, углавном је тамних боја, ткана је од тање вуне и напред несастављена. Изгледа да је са примањем тог дела одеће прихваћено и ношење предње прегаче којом је скривен предњи несастављени део сукње (фот. 2).

На ногама су ношене црне вунене или памучне чарапе које се после другог светског рата све мање украшавају везом, и преко њих кожни опанци које у послератном периоду све више замењују куповне ципеле *кондуре*.

Као и мушка, и женска ношња убрзано нестаје, нарочито последњих деценија, тако да је све теже пронаћи старије делове одеће.

Албанска мушка ношња

До педесетих година овога века албанска ношња на Косову није се разликовала од ношње у Метохији. Кошуља је била од памука, а горњи делови одеће претежно од изваљаног вуненог материјала, најчешће беле боје. Од педесетих година и ова ношња почиње да се мења под утицајем градског начина одевања, у коме преовлађују фабрички материјали или готова конфекцијска одећа. Како су мушкарци били знатно више у покрету и у много већим контактима од женског дела становништва, то се њихова ношња и знатно брже унифицирала, па делове старије одеће носе ретко, и то махом старији. Од традиционалне одеће могу се видети чакшире од мрког сукна, ређе појас и вунене чарапе. Део одеће који се још увек одржава јесте бела плитка капица која се врло често омотава пешкиром или вуненим дугим шалом, различитих боја. Ту капицу, коју називају *плис*, носе припадници скоро свих генерација, мада је старији најчешће обавијају шалом или пешкиром. Старији се још увек држе традицијског начела да је "срамота ићи без капе" (фот. 3).

Албанска женска ношња

Женска ношња Албанки, по досељавању из матице, није се много разликовала од ношње у Подриму и Дреници, али је већ била захваћена извесном "оријентализацијом", тј. садржавала је и делове турске ношње (антерија и јелек). Осим поменутих делова, ношена је дуга бела памучна кошуља са предњом и задњом прегачом, а на ногама назувице, чарапе и опанци. Ношња Албанки коју данас срећемо на већем делу косовског терена посве је различита од оне коју смо поменули, извршена је њена скоро потпуна исламизација. Зар и фереџа, као карактеристични елементи исламске ношње, престали су да се носе педесетих година овог века као последица законске забране.

Данас Албанке носе димије, доста широке, сашивене од фабричких, углавном памучних материјала, са изразитим цветним узорком. Старије жене комбинују димије са блузама фабричке израде. На глави је куповна марама "шамиија" везана на потиљку (*подвезана*). На ногама су обично папуче или ципеле ако се излази ван дворишта. Млађе жене такође носе димије, које се за свечаности врло често комбинују са кратком кошуљом која је од тањег памучног платна са узводом. На грудима и рукавима оперважене су ужом чипком.

Преко кошуље се облачи кратак минтан са дугим, при дну покупљеним рукавима. Минтан и димије не морају бити од исте врсте материјала (фот. 4). Приликом изласка из дворишта жене увек носе мантил, а на глави шамију којом дубоко покривају лице.

Женска ношња у Јањеви

За етнологе, али и друге стручњаке, становници Јањева су због своје историјске прошлости врло занимљиви. Јањево је познато рударско место још у средњем веку. Већину становника у етничком погледу чине Хрвати.

Ношња Јањеваца данас се махом не разликује од ношње у осталим крајевима Косова, па и у самој Приштини. Међутим, један део женског становништва, махом средње и старије генерације, носи ношњу сличну оној коју носе Албанке у суседним областима, с том разликом што се преко димија опасује прегача. Ткана је од тање вуне, претежно црвене боје, састављена из две уже попречне поле, а украшена утканом геометријском и цветном орнаментиком.

Свечану и венчану ношњу чине изузетно широке димије, кратка кошуља ткана од танког белог памука и проткана свилом, кратак минтан са рукавима, прегача од врло танких памучних нити и украшена утканом цветном орнаментиком, беле памучне чарапе и папуче. Димије и минтан најчешће су од сивкастобелог бруката са цветним узорком (фот. 5).

Закључак

Садашња ношња на Косову све се мање разликује од ношње осталих крајева, нарочито код млађих генерација. То је и разумљиво ако се зна да се одећа набавља у градским центрима или се израђује од фабричких материјала. Постоје, међутим, и извесни континуитети у ношњи, као на пример код Албанки (ношење димија, шамије...). Због тога би будућа истраживања на овом простору требало да употпуне слику о традиционалној материјалној култури, а у њеним оквирима и ношњи, тим пре што се она из дана у дан све више мења и нестаје.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Драшкић Мирослав, *Косово-Косова*, Београд 1973, 333-336; 346-349.
2. Ивановић - Баришић Милина, Грађа прикупљена у Приштини, Јањеви, Доњем Гадимљу и Добротину, у оквиру пројекта Српске академије наука и уметности - Проучавање Срба на Косову и личних истраживања обављених током 1987. и 1988. године.
3. Матић Милица, *Косово-Косова*, Београд 1973, 333-336; 346-349.
4. Нушић Бранислав, *Косово*, I, Нови Сад 1902, библиотека "Баштина", Београд 1986.
5. Влаховић С. Митар, *Етнолошка проматрања по Косову Пољу*, "Јужна Србија", Скопје 1930.

НАПОМЕНА:

Приложене фотографије на таблама I-III снимиио је аутор приликом боравка на терену 1988. године

Milina Ivanović-Barišić

SOME REMARKS ON THE CONTEMPORARY KOSOVO FOLK COSTUME

Folk costume in the region of Kosovo (the Sitnica river basin) has gone through considerable changes over time, induced by economic but also historical and social circumstances. The greatest and the most through impact on the styles of clothing was invoked by the Turks and their influences are still felt today, especially in Albanian women's costume (baggy trousers-dimije, short jacket-mintan, and the like). The way in which other inhabitants of the region dress does not differ from the costumes in the adjacent areas.

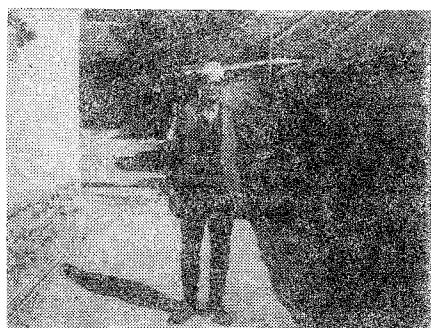
Табла I Фот. бр. 1.

Мушка ношња, Добротин

Табла I Фот. бр. 2.

Женска ношња, Добротин

Табла II Фот. бр. 3.

Мушка ношња Доње Гадимље

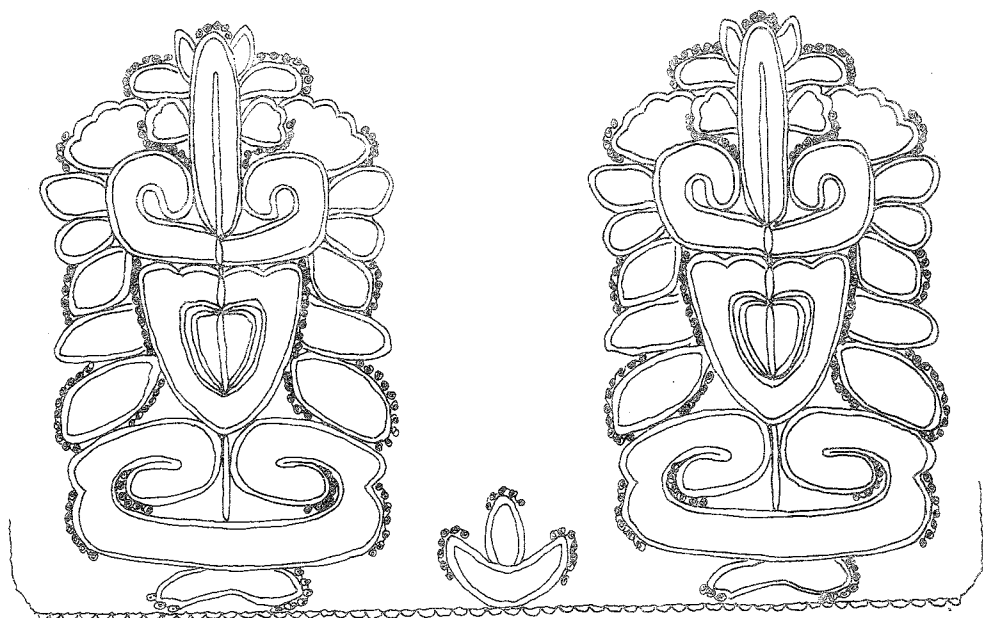
Табла II Фот. бр. 4.

Женска ношња Доње Гадимље

Табла III Фот. бр. 5.

Женска ношња, Јањево

VEZ SA ŽENSKE KOŠUICE (ZADNJI DEO SKUTA)
CRTEŽ - M. I. BARIŠIĆ